

בענין הלל על גאולת הציבור מצרה

אליהו קרקובסקי

בגמ' (פסחים קיז.): "אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן".

ובהמשך הגמ': "ת"ר הלל זה מי אמרו? ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים וכו', רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען וכו', רבי אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא וכו', ר' אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסייעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב וכו', רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע וכו', רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע וכו', וחכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן", ע"כ.

והנה לכאורה צ"ע דאם נביאים תקנו לישראל שיהו אומרים אותו על כל צרה שלא תבא עליהם לכשנגאלין ממנה, א"כ אמאי אין אומרים הלל על כל הגאולות הנזכרות כאן בגמ', דאפילו על קריעת ים סוף אין אומרים הלל שלם בו של פסח,¹ וכל שכן על שאר כל

¹ יש מן האחרונים שביארו דבאמת היה לנו לומר הלל בו של פסח על הנס דקריעת ים סוף, ורק משום טעמא דמעשה ידי טובעים בים אין אומרים הלל על נס זה, והיינו ע"פ מש"כ בשבלי הלקט (סי' קע"ד, מובא בב"י או"ח סי' ת"צ) וז"ל, במדרש הרנינו פרשת סוכה: וכן אתה מוצא כל ז' ימי החג אנו גומרים את ההלל אבל בפסח אין אנו גומרים את ההלל אלא יום ראשון ולילו, ולמה? שמואל בן אבא אמר "בנפול אויבך אל תשמח", לפי שנטבעו בו המצריים עכ"ל, ואף דבגמ' שלנו (ערכין דף י.:-) מבואר טעם אחר, דז' ימי פסח אינן חלוקין בקרבנותיהן, לא סגי בטעמא דהגמ' ובעינן נמי טעמא דהמדרש, דהטעם דחלוקין בקרבנותיהן היינו רק לגבי החיוב לומר הלל במועדים ולזה קאמר הגמ' דכיון דימי הפסח אינן חלוקין בקרבנותיהן סגי בהלל דיום ראשון, אבל בשביעי של פסח איכא נמי חיוב הלל מצד הנס, ולזה בעינן טעמא דהמדרש דמשום בנפול אויבך אל תשמח ליכא הלל על הנס, עי' בישועות יעקב (או"ח סי' ת"צ סק"א), וכ"כ במשנת ר' אהרן (מאמרים ח"ג עמ' ג) ובמשנת יעבץ (או"ח סי' כ' אות ה').

אמנם בילקוט שמעוני עה"פ בנפול אויבך אל תשמח (משלי פרק כ"ד) איתא וז"ל, "ראויים היו ישראל לקרות את ההלל כל שבעת ימי הפסח כשם שקורין שבעת ימי החג ואין קורין אלא יום ראשון בלבד, ולמה כן, אלא בשביל שנהרגו המצרים וטבעו בים שהם שונאי ואני

הנסים כגון כיבוש הארץ בימי יהושע, ומלחמת דבורה וברק, ומפלת סנחריב,² וכן על שאר נסים שנעשו לנו בתולדות ימינו, ועי' בגמ' (ברכות דף נד.): "תנו רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה, על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום", דהיינו שצריך לברך "שעשה נסים לאבותינו במקום הזה", וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' ברכות ה"ט, אבל ביום שנעשו נסים אלו הא ודאי ליכא הלל.³

ולכאורה מוכח מכאן דאם תיקנו חיוב הלל על גאולה מצרה הוי רק בשעת הנס ולא לדורות הבאים, ולכן אין זכר להלל בימים אלו לדורות דבשעת הגאולה דוקא אמרו הלל. ועי' בשאילתא כ"ו שכתב השאילתות "דמחייבין דבית ישראל לאודווי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמתרחיש להו ניסא", ודייק מזה הנצי"ב בהעמק שאלה שם דאיכא חיוב דאורייתא לאודווי ולשבוחי בשעת הנס דוקא, אלא שהנצי"ב כתב דאיכא חיוב דרבנן לדורות, וגם זה צ"ע כנ"ל דאם כן אמאי אין אומרים הלל על כל ניסים אלו וכן עוד ניסים הרבה שקרו לנו בתולדות ימינו, ורק על נס חנוכה אומרים הלל (ואולי גם נס פורים, לדעת המאירי דאם אין לו מגילה חייב בהלל), וע"כ דכל חיוב הלל הוא רק בשעת הנס. ונראה שגם כוונת הנצי"ב היא דחייבים בהלל מדרבנן דוקא כשתיקנו הלל לדורות.

וכן ראיתי שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' י') דהא דאיתא בגמ' דכשנגאלין אומרים הלל על גאולתן הוא רק בשעת הנס אבל לא לדורות, וכן כתב בס' פרקי מועדים להגר"מ גיפטר (ח"ב, בסוף הספר). וע"ש בס' פרקי מועדים שכתב עוד דהא דאיתא בגמ' כאן דנביאים תקנו שיאמרו הלל על כל צרה וכו', אין הפי' שהנביאים תקנו חיוב לומר הלל, אלא שהנביאים תקנו הנוסח, אבל לעולם החיוב הוא רק מה שמתקנים חכמי כל דור, ע"ש. והנה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו הך מילתא לגמרי דנביאים שביניהם תקנו הלל על כל צרה לכשנגאלין ממנה, ולפ"ז מיושב דמעולם לא היתה תקנה של חיוב הלל אלא תקנו רק הנוסח, והחיוב הוא רק במקום שתיקנו חכמים, ולמעשה לא תיקנו הלל על

הכתבתי בנפול אויבך אל תשמח", עכ"ל המדרש, ומבואר דטעם המדרש שייך לכל ימי הפסח ולא רק לשביעי של פסח, וכמש"כ הט"ז והלבוש בסי' ת"צ דאין אומרים הלל בחוה"מ פסח כדי שלא תהא חוה"מ עדיף מיו"ט האחרון, ולפ"ז לא שייך למימר כדברי האחרונים הנ"ל דבעינן תרוייהו אלא ודאי פליג המדרש על הטעם של הגמ' (וע"ש במשנת יעבץ מש"כ ליישב, וע"ע בירחון "האוצר" גליון כ"ט, עמ' רב ואילך, מש"כ לדחות דברי האחרונים הנ"ל בזה).
אולם לפי מש"כ רש"י בישעיהו (לח:א, ע"פ הז"ל) דמפלת סנחריב היתה ביו"ט ראשון של פסח, אין ראיה מכאן.

ודרך אגב, לכאורה מוכח מכאן כשיטת המאירי דגם יחיד רשאי לומר הלל על הנס שקרה לו, וצ"ע דעת החולקים על המאירי, עי' בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' י"א), אלא אם כן נימא דהחיד"א מודה בשעת הנס ופליג על המאירי רק לענין הלל לדורות. ואחרי ר' דוד שליט"א טען דאפשר דהצלת חנניה, מישאל ועזריה חשיב הצלת כל ישראל דהאיום היה על כל היהודים, וכן משמע בדניאל ג:ח, ועיין במלבי"ם שם.

הנס אלא בחנוכה.⁴ (ובטעמא דמילתא דלא תיקנו הלל אלא בחנוכה, ע"י במנחת יצחק שהביא דברי הבני יששכר דלא תיקנו הלל לדורות אלא בנס שהבינו ברוח קדשם ששייך לדורות, ע"ש.)

וכדברי הגר"מ גיפטר ש"תיקנו" פירושו שתיקנו הנוסח אבל לא תיקנו חיוב מצאתי אח"כ ג"כ למורי זקני הגרנ"א רבינוביץ' זצ"ל בספרו יד פשוטה (הל' חנוכה פ"ג ה"ג וה"ה), וז"ל בא"ד (עמ' תסג): "עוד זאת, אם נאמר שהנביאים הראשונים כבר חייבו לומר דוקא הלל על כל גאולה וישועה, העיקר חסר מן הספר, שהרי לא הגדירו לנו מהות הגאולה שעליה יש לומר הלל. האם רק על גאולה לכל ישראל, או שמא אפילו לשבט אחד או עיר אחת בלבד? האם דוקא על הצלה ממות לחיים או שמא אף על עבדות לחירות? וכהנה וכהנה שאלות שצריך לענות עליהן כדי להגדיר איזו גאולה ראויה לומר עליה שירה. אם השאירו את ההחלטה לחכמי אותו הדור שבו אירעה הישועה, הרי להם הסמכות להכריע אם גאולה זו ראויה לשירה. אבל אם נאמר שכבר הנביאים שתיקנו את ההלל כבר קבעו באילו נסיבות לאומרו, הרי דבר זה נעלם מאתנו", עכ"ל. וע"ש. ולפ"ז אף בשעת הנס אין חיוב לומר הלל בלי שיתקנו אותו חכמי אותו הדור.⁵

[וע"י בה"ג (סוף הל' לולב) וז"ל, א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק (תענית כח ב) שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל, וכו'. ויחיד דקאמרינן וגומר בהן את ההלל, לאו יחיד ממש קאמרינן, אלא כל היכא דלא כניפין כולהון ישראל יחיד קארי להון, והאי דקא מפיך להון בלשון יחיד, משום דכד כניפין כלהון ישראל **ובעני למימר הלל כל יומא על כל צרה שנגאלין ממנה, אמרי, עכ"ל.** ומשמע מדבריו דהלל על גאולה מצרה הוי היתר ולא חיוב.]

⁴ וכבר תמהו על מש"כ בשו"ת חיים שאל (ה"ב סי' י"א) דהרמב"ם, הרי"ף והרא"ש השמיטו דין זה כיון דס"ל דדוקא בנס של כל ישראל אומרים הלל, וזה לא שכיחא בזמן הגלות, דבשלמא הרי"ף והרא"ש איכא למימר שלא הביאו מילתא דלא שכיחא, אבל הרמב"ם לא היה לו להשמיטו מטעם זה.

⁵ שו"ר בהשגות הרמב"ן לספר המצוות (שורש א) שנראה שנסתפק בפ"י "תקנוהו" האמור כאן, אי פירושו שתיקנו חיובו או רק שתיקנו הנוסח וז"ל, ושם עוד הלל זה מי אמרו ר' אליעזר הגדול אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמד עליהם פרעה הרשע הם אמרו לא לנו ה' לא לנו ורוח הקדש משיבה למעני למעני עד וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתו. והנה לדעת ר' אליעזר הוא למשה על צרתו עם פרעה ולדברי חכמים לא על צרה ידועה שלפרעה אבל הוא שירה לכל הפרקים והצרות ולגאולה העתידה מתקנת נביאים שביניהם. ומה שאמרו נביאים שביניהם ירמוז לדור שיצא ממצרים למשה אהרן ומרים ואל אצילי בני ישראל ולכל שבהם רוח הקדש. או יהיה פירושו תקנוהו שייחדו להם השיר הזה לפרקים ולצרות כמו שאמרו בברכות (לג ע"א) אנשי כנסת הגדולה תקנינהו, עכ"ל.

והנה בגמ' (ערכין י:) איתא דאין אומרים הלל אלא ביום דאיכרי מועד ואיקדש בעשיית מלאכה, והק' הגמ', "והרי חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר", ומשני "משום ניסא". ובבן יהוידע שם הביא קו' על קושית הגמ' וז"ל, "והרב בתי כהונה הקשה מאי קשיא ליה, והלא רווחת בישראל שנביאים תקנוה שיהיו אומרים אותה על כל פרק ועל כל צרה שלא תבוא על הציבור, וכו'. ונראה ליישב בס"ד, דעל הא דנביאים ליכא קושיא, דיש לומר הם לא תקנו לומר ההלל על כל צרה אלא רק בשעתה, דהיינו בשעת הנס, ולא לדורות עולם לאומרים בקבע בכל שנה ושנה על צרה, דלא אקדיש ולא אקרי מועד. ועוד נראה לפרש בס"ד הכי קא מקשי, והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמרינן, ואם כן יהיה בזה זלזול לראש השנה ויום הכפורים, דאקדיש בעשיית מלאכה ואקרי מועד ולא קאמרינן, דנמצאת חנוכה שהיא מדרבנן עדיפה מנייהו, ולהכי ראוי שלא יאמרו משום כבוד ר"ה ויוה"כ וכו'. ומשני אין כאן זלזול דחנוכה שאני דאתעביד ניסא, ועל הנס אומרים ההלל", עכ"ל הבן יהוידע.

הרי שכתב להדיא דלא אמרינן הלל על נס לדורות עולם אלא רק בשעת הנס, כנ"ל. ובס' שחר אהללך (הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ח"א סי' ב') כתב דהיינו רק לת"י הראשון בבן יהוידע, אבל בתירוצו השני מודה הוא דנס מחייב הלל לדורות. אולם נראה שלא כדבריו, דאף בתי' השני ס"ל דאין הלל על נס לדורות, אבל הלל בחנוכה אינו משום הנס לבד אלא משום דהוי יו"ט דרבנן, וקושית הגמ' היא דאיך שייך לומר הלל ביו"ט דרבנן אם לא אמרינן הלל ביו"ט דאורייתא דר"ה ויוה"כ והוי זלזול, ועל זה משני הגמ' דכיון דהוי"ט דרבנן דחנוכה נתקן משום ניסא ליכא זלזול, אבל עדיין ס"ל דנס עצמו אינו מחייב הלל לדורות, ודו"ק.

וכן ראיתי להיד דוד (להג"ר דוד זינצהיים) בערכין שם וז"ל, "והא חנוכה דלאו הכי ולא הכי וקאמרי'. והקשה בבתי כהונה דמאי קשה ליה, והלא הלכה רווחת בישראל שנביאים תקנוהו שיהיו אומרים אותו על כל פרק ועל כל צרה שלא תבא על הציבור, ודקשיא ליה על הא דרבי שמואל בר נחמני, תקשי ליה על הנביאים, דאיך תקנו בכל צרה שלא תבא, והא לא אקדיש ולא איקרי מועד, ע"ש מה שתירץ והוא דחוק. אמנם נראה דאנביאים לא קשיא ליה, דהם לא תקנו אלא פעם אחת כשיוצלו מצרה שלא תבא, אבל לא בקביעות בכל שנה ושנה, וזה לא איתמעט מליל התקדש חג, ורק הכא קשיא ליה מחנוכה דוודאי באותו פעם שנצלו מצרה בימי יוונים שפיר תקנוהו, אבל איך תקנוהו לאמרו בכל שנה ושנה בקביעות והרי כבר נצלו מהצרה, ורק לשם י"ט תקנו לאמרו, והרי לא אקרי חג ולא אסור בעשיית מלאכה. ותירץ [הגמ'] דה"מ בשאר צרה שאין כל כך נס מפורסם, אבל בנס מפורסם כי האי בחנוכה שפיר דמי משום פרסומי ניסא לקבוע אף בכל שנה ושנה, אף דלא איקרי מועד ולא אסור בעשיית מלאכה", עכ"ל היד דוד. ומבואר נמי מדבריו כמש"כ בדברי הבן יהוידע, דהלל דחנוכה לא הוי משום הנס עצמו אלא משום

היו"ט שקבעו לפרסומי ניסא, ורק בכי האי גוונא שקבעו יו"ט זכר לנס איכא חיוב הלל לדורות.⁶

ומה שכתבנו דחיוב הלל הוא רק בשעת הגאולה כן נראה מדברי הרב המגיד (פ"ג מהל' חנוכה ה'ו), דעל מש"כ הרמב"ם דהלל הוא מדברי סופרים השיג הראב"ד דיש בו עשה מדברי קבלה מקרא ד"השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", וכתב על זה המ"מ וז"ל, "ובאמת שבפרק ערבי פסחים (דף קי"ז) אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה אבל לאמרו בימים קבועין מדבריהם הוא" עכ"ל, הרי דכשנגאלין לא נעשה מזה לימים קבועין. וכן ראיתי מובא מהכלבו בהגדה של פסח על הפיסקא לפיכך אנחנו חייבים כתב וז"ל, "ואחר שאנו כאילו יצאנו ממצרים ע"כ חובה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו", עכ"ל. הרי דחובת שירה על היציאה הוא דוקא משום שכאילו אנו יצאנו אבל אי לאו הא דחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים לא היה חיוב שירה בליל ט"ו.⁷

והנה צ"ע על הפוסקים שכתבו לומר הלל ביום העצמאות ויום ירושלים שלא ראיתי שדנו בקושיא זו, דאם הנס מחייב הלל א"כ אמאי אין אומרים הלל על כל הניסים שהיו מאז - עי' בשו"ת קול מבשר להג"ר משולם ראטה (ח"א סי' כ"א), ובס' תורת המועדים להגר"ש גורן, ובפוסקים וכתבים להגר"א הרצוג (או"ח ח"ב סי' ק"ה), ובס' קול צופיך להגר"י גרשוני (עמ' רמו-רנח), ולא ראיתי לאחד מהם שדן בקו' זו. ובס' פניני הלכה⁸ דן בה' טענות שלא לומר הלל בברכה, ולא הביא טענה פשוטה זו (שו"ר שרוב הטענות לקוחות משו"ת יביע אומר ח"ו או"ח סי' מ"א).⁹

⁶ וכן ראיתי לכמה ממחברי זמנינו שכתבו ליישב קו' האחרונים (עי' תורת רפאל סי' ע"ה ובנין שלמה סי' ס"ב), דאם הלל בחנוכה משום ניסא, כדאיתא בגמ' ערכין הנ"ל, א"כ הו"ל למימר דנשים חייבות בו משום דאף הן היו באותו הנס, ואילו הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה הי"ד) אינו מחלק בין הלל דחנוכה והלל דשאר יו"ט, וכתבו דבאמת אין עצם הנס מחייב הלל בחנוכה, אלא כנ"ל דתיקנו היו"ט משום הנס, וכיון דאין החיוב משום עצם הנס אין אומרים דנשים חייבות משום דאף הן היו באותו הנס (עי' בקובץ בית אהרן וישראל [כרך ל"ח, עמ' ל' ואילך], ובס' ירח למועדים [חנוכה עמ' קכח-קכט], ובס' מגדל דוד עמ"ס ערכין, ובס' גבורת יצחק [ע"פ ערבי פסחים, עמ' רס-רסב], וכ"כ בס' אמרי חן [ענייני הלל ומגילה עמ' עז] בשם הגר"ב פאלער זצ"ל, שוב מצאתי כן בספרו ברכת יצחק על הרמב"ם, עמ' ערב, ע"ש).

⁷ ומדברי הכלבו מוכח כדברי האחרונים שנקטו דהלל בליל הסדר הוא משום הלל על הנס, עי' בטו"א (מגילה יד ע"א) ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' נ"א), ובח"י הגר"ז (הל' חנוכה) בביאור ד' רב האי גאון.

⁸ <https://ph.yhb.org.il/05-04-07>. וע"ש עוד דעות בזה.

⁹ וכע"ז עי' במעשה נסים סי' א' שרבינו דניאל הבבלי כתב דהלל על הנס הוי חיוב דאורייתא (ויליף לה מקרא ד"אשירה לה' כי גאה גאה"), והקשה עליו רבינו אברהם בן הרמב"ם שם דא"כ איך אמרו בטלה מגילת תענית, דהא איכא חיוב דאורייתא, וממש כדברי הר"ד הבבלי כתב החת"ס בכמה מקומות (או"ח סי' ר"ח ועוד) והנצי"ב שם הקשה עליו כקושית ר"א בן הר"מ. ובס' צניף מלוכה להג"ר משה צבי נריה זצ"ל (עמ' 100) כתב ליישב ע"פ שיטת

והנה לפי רש"י והרשב"ם הא דאיתא בגמ' "על כל צרה וכו'" היינו "כגון חנוכה", וא"כ לכאורה חזינן דאיכא חיוב לדורות בנס, אבל אם נימא דהנביאים תיקנו רק הנוסח של הלל ולא חיוב, א"כ י"ל בביאור דברי רש"י ורשב"ם דאין הנס בעצמו מחייב הלל, אלא אם כן תיקנו חכמי אותו הדור, והיינו "כגון חנוכה", שבנס זה תיקנו חכמי אותו הדור לומר הלל על הנס (ועי' ביד פשוטה הנ"ל).¹⁰ וכן נראה מוכרח, דהא לא סגי בתקנת נביאים לחוד אלא בעינן תקנת ב"ד כדאיתא בגמ' שבת (כא:), "לשנה אחרת קבעום י"ט להלל והודאה" (וידידי רד"א ברקוביץ שליט"א הציע דבעינן תקנתא לקבוע י"ט בהלל והודאה, אבל עצם חיוב הלל כבר איכא מחמת הנס), ועי' בקונטרס הביאורים להגרמ"ש שפירא זצ"ל (קונטרס המועדים, עמ' רסז ואילך) מש"כ בזה.

והנה הבה"ג (סוף הל' לולב) כתב וז"ל, "הא דאמרינן שמנה עשר יום בשנה יחיד גומר את ההלל לא יחיד ממש, אלא כל היכא דלא כניפין כלהו ישראל, יחיד קרי להון, והא דקא מפיק להון בלשון יחיד, משום דכד כניפין כולהון ישראל ובעי למימר הלל כל יומא על כל צרה שנגאלין ממנה אמרי", עכ"ל. ולכאורה נראה מוכח משיטתו דחיוב הלל על הנס הוא רק בשעתו ולא לדורות, דלא שייך למימר דבעינן תנאי דכנופיא דכל ישראל לדורות, דאי איכא חיוב לדורות לכשנגאלין, א"כ גם יחיד יתחייב לדורות ולא שייך לחלק בין י"ח ימים לשאר ימים, אלא ע"כ דהנס מחייב רק לשעתו, ובזה בעינן כנופיא דכל ישראל.

ואולי יש להוסיף בזה, דהרמב"ן (מלחמות, ראש השנה דף ו ע"ב) כתב דמצות חצוצרות בכנופיא דכל ישראל כתיבי, ואם נימא דהלל נמי ילפי' מהאי פרשה דחצוצרות, ולכן בעינן כנופיא דכל ישראל אליבא דהבה"ג, אם כן כמו דתרועה בשעת צרה אינו חיוב לדורות באותו יום, כך ההלל שאומרים על הגאולה מהצרה אינו אלא בשעת הגאולה ולא לדורות.¹¹ ועי' ברמב"ן שם וז"ל מ"ט דחצוצרות בכנופיא דכל ישראל כתיבי מדרבי רחמנא על הצר הצורר אתכם גמרי' התרעה לכל צרה וצרה שלא תבא על הצבור ובמה בשופר עכ"ל, וכן הוא בר"ן שם ובתענית (דף ה ע"א בדפה"ר). ועי' בלשון תלמידי רבינו יונה (ברכות דף ח ע"א): שבשעה שהיה לכל ישראל צרה והיה הקב"ה עושה עמהם נס

הראב"ד והטור (או"ח סי' תרע"ג) דאף דבטלה מגילת תענית מ"מ אסור לקבוע תענית ציבור בימים אלו, וביאר דהיינו משום חיוב הדאורייתא של זכר הנס שאינו בטל. אולם עדיין צ"ע מכל הנסים שאינם במגילת תענית, כיהושע וישראל בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען וכו', וע"ש בס' הנ"ל שהאריך ונדחק בזה טובא.

¹⁰ אולם בדעת הפי' המיוחס לרש"י (תענית כח: ד"ה מנהג אבותיהם) א"א לפרש כן שכתב וז"ל אבל הלל דחנוכה...ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרינן אותו על גאולתן כדאורייתא דמי עכ"ל, הרי דאיכא חיובא לדורות מתקנתא דנביאים.

¹¹ העירני הרב בן ציון בוכמן שליט"א דהרמב"ן (בהשגות לסה"מ שורש א') הציע דהלל של יו"ט נלמד מקרא דוביום שמחתהם ובמועדיכם וגו' ותקעתם בחצוצרות, אבל כתב שם דהלל של חנוכה ושל ימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אינו אלא מדבריהם, ע"ש.

היו עושים יו"ט והיו אומרים הלל והיו חייבין לברך על קריאתו אע"פ שלא היו גומרין אותו ועיקר התקנה לא היתה אלא בנס שנעשה לכל ישראל דכתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם וגו', עכ"ל. הרי דתרוייהו מחד קרא ילפינן להו וחד דינא להו, התרועה בעת צרה וההלל בשעת גאולה, ודו"ק.¹²

שוב מצאתי כדברינו, דאין לומר הלל בברכה ביום העצמאות משום דאין נס מחייב הלל לדורות, במאמרו של הרב יצחק גליקמן זצ"ל בס' "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים" (עמ' קמח ואילך). ומצאתי שבספרו בשבילי הנצח (ח"ג) כ' בזה"ל: "ואם אמנם כי לנו אין שום ספק כי פקד ה' את עמו אחרי שראה את עני ישראל מורה מאד, ועלינו לפרסם במקהלות עם כי לה' הישועה, אבל מכאן עד קביעת חובה לומר הלל בברכה רב המרחק", עכ"ל.

וכל זה הוא דלא כמש"כ בשו"ת בני בני (ח"ב עמ' רי אות כ"ה) בשם זקנו הגרי"א הענקין זצ"ל וז"ל, "כששאלתי אותו זצלה"ה מה דעתו לענין אמירת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים, השיב לי שלפי דעתו אין לומר הלל כלל. וכשחזרתי ושאלתי אם יש למחות בידי המברכים ענה בשלילה ואמר שיש להם על מה לסמוך, והוסיף ביאור ואמר שדבר זה לא ניתן להכרעה יען כי תלוי על נקודת המבט שיש לאדם על מדינת ישראל בתור שלב בחזון הגאולה", עכ"ל. ❧

¹² שו"ר שבעיקר הדמיון בין הלל לחצוצרות כוונתי בזה לדעת המהר"ם שיק (מובא בשו"ת יהודה יעלה [מהר"י אסאד] ח"א או"ח סי' קפ"ג) וז"ל ומה שהסביר פרו"מ את דברי התר"י דמדמי הלל לתקיעת צרה עפ"י מ"ש ברשב"א שם סברא זו ע"ש הבה"ג, ובה"ג לטעמיה הלל דאורייתא ס"ל מביום שמחתכם כו' ותקעתם כו' ועיקר שירה בפה ס"ל א"כ ב' מצות סמיכי להדדי שוים בדינם כו' ודפח"ח, עכ"ל. ועי' בס' צניף מלוכה להגרמ"צ נריה זצ"ל (עמ' 118) שג"כ כתב לדמות הלל לחצוצרות, אולם לא כתב דמשו"ה הלל הוי רק בשעת הנס, וע"ע בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' צ').